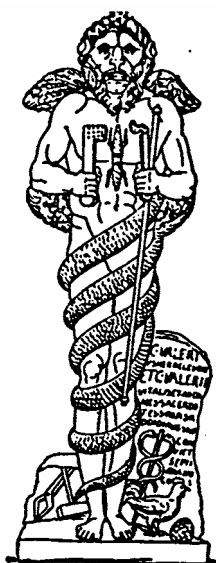

Dansk Selskab for Religionshistorie
Danish Association for the History of Religions

DAHR

NYHEDSBREV NR. 27

Forår 2002

Udgivet af Dansk Selskab for Religionshistorie i samarbejde med de religionsvidenskabelige institutter og centre ved Københavns Universitet, Aarhus Universitet og Syddansk Universitet. Odense 2001.

Redaktion: Mikael Aktor Indlæg og materiale sendes til Mikael Aktor, Center for Religionsstudier, Syddansk Universitet, Campusvej 55, 5230 Odense M, eller pr. e-mail til: aktor@filos.sdu.dk.

DAHRs hjemmeside: www.dahr.dk.

Redaktionelt: Jeres data på nettet

Siden sidste nyhedsbrev er der blevet foretaget en del ændringer på DAHR's hjemmeside. Disse har mest sigtet på at gøre præsentationen på nettet mere overskuelig, funktionel og tiltalende. Samtidig har vi købt et domænenavn der gør det lettere for besøgende (og for søgemaskiner) at finde os. Vi hedder nu: WWW.DAHR.DK. Den proces er nu nogen lunde afsluttet, og næste skridt er at fortælle de institutioner der kunne have interesse i at linke til os (først og fremmest biblioteker og medier), at vi eksisterer. Det der i den forbindelse kan have interesse, er mest vores liste over specialister og de individuelle bibliografier som listen henviser til. Også andre DAHR medlemmer kan få deres bibliografi på nettet på denne måde. Det gøres nemt fra hjemmesiden under punktet "Oplysning om publikationer". Foreløbig er der mest tale om links til eksisterende bibliografier på nettet, f.eks. på jeres institutioners egne hjemmesider, men enkelte har benyttet sig af muligheden for at indsende deres egen bibliografi-fil, som så er blevet lagt ind. Også det kan gøres via hjemmesiden. Prøv selv at gå ind og se hvordan I eller andre medlemmer er repræsenteret. I det omfang bibliotekerne finder det værd at linke til os, er der tale om en betydelig kontaktflade.

Da der jo er tale om den måde hvorpå I er repræsenteret på nettet over for offentligheden, håber jeg at I bakker initiativet op med kommentarer, kritik og aktiv deltagelse. Alt sendes til: aktor@filos.sdu.dk, eller som snail-mail til Mikael Aktor, Center for Religionsstudier, Syddansk Universitet, Campusvej 55, 5230 Odense M.

Nyt fra bestyrelsen

Nationalt

Siden generalforsamling og årsmøde har bestyrelsen holdt et konstituerende bestyrelsesmøde i København på Institut for Religionshistorie den 31.1. 2002. Bestyrelsen konstituerede sig for den kommende 2-års periode som følger. Formand Tim Jensen, næstformand Marianne Q. Fibiger, sekretær Mikael Aktor, kasserer Ingrid Müller, Mikael Rothstein og Margit Warburg. Suppleanter: Jørn Borup og Oluf Schönbeck. Samtidig enedes man om at bruge perioden til at forberede den udskiftning i bestyrelse og på poster, som passende bør finde sted med jævne mellemrum.

Det blev besluttet, at indeværende Nyhedsbrev (27) indeholder oplæg fra årsmødet i Odense vedrørende kernefaglighed, idet vi dog ikke ville gøre forsøg på at få alle oplægsholdere til at sende eller gennemskrive deres oplæg.

Det blev besluttet at udsende endnu en opfordring om tilmelding til og opdatering af ekspertlisten på DAHR's webside. Når denne er blevet opdateret udsendes en meddelelse til pressen, der gør opmærksom på listen. Samtidig vil vi forsøge at

oprette register over DAHR-medlemmernes publikationer. Medlemmer har fået besked om begge dele via e-mail og kan på vores hjemmeside finde formularer til løbende registrering af publikationer.

Bestyrelsen drøftede endvidere debatten på årsmøde og generalforsamling om muligheder for fagpolitiske udmeldinger fra DAHR. Bestyrelsen var enig om, at den måtte respektere, at et flertal tilsyneladende var imod sådanne udmeldinger. Samtidig vurderede bestyrelsen, at den uden at komme på kant med generalforsamlingens meningstilkendegivelser kunne udsende en pressemeddelelse med en beklagelse og problematisering af finanslovens påtænkte nedskæringer på uddannelses- og forskningsområdet. På baggrund af det senere indgåede forlig, der skar toppen af nedskæringer blev meddelelsen dog aldrig sendt.

Jubilæumsprojektet, som fik generalforsamlingens opbakning, et forskningshistorisk værk i to bind sættes i værk med Tim Jensen, Armin Geertz og Tove Tybjerg i redaktionen. Samtidig blev det besluttet at markere jubilæet med et et-dags arrangement med et par festforedrag og en festmiddag og med mulighed for indlogering for de medlemmer, der måtte ønske det. Bestyrelsen enedes om at opfordre Per Bilde og Armin Geertz (der begge har sagt ja) til at holde festforelæsningerne ved arrangementet, der finder sted **d.8. november 2002**. Venligst reserver dagen og aftenen – og natten - allerede nu.

På baggrund af en henvendelse fra AMID til Viggo Mortensen og Center for Multireligiøse Studier i Aarhus vedr. forskning m.v. i religion og migration, en henvendelse som Viggo Mortensen havde bedt Tim Jensen og Margit Warburg hjælpe med at besvare, vedtog bestyrelsen at rette direkte henvendelse til AMID for at gøre opmærksom på DAHR's eksistens.

Økonomien var og er ikke meget bedre end den var på tidspunktet for generalforsamlingen, men da der ikke påregnes udgifter førend næste serie kontingenter er indkommet, er der ingen grund til alarm. Ikke desto mindre var det kun pga af et tilbud fra Institut for Religionshistorie om økonomisk hjælp til afholdelse af bestyrelsesmødet i januar, at dette kunne finde sted. Vi takker for denne kærkomne hjælp og håber på samme velvilje andre steder. Samtidig er vi opmærksomme på, at en strammere økonomi måske kan sætte sig spor også på de religionsvidenskabelige institutter og centre. Vi vil følge udviklingen på det økonomiske område, da den jo kan få konsekvenser for de kommende års forskning og udvikling, herunder nye kandidaters beskæftigelse. DAHR hører gerne fra institutterne, hvis de mener, at vi kan være behjælpelige med initiativer til at fastholde og fremme et aktivt forsknings- og studiemiljø. I DAHRs bestyrelse er der fortsat enighed om vigtigheden af at de 3 institutter og centre samarbejder og i videst muligt omfang ikke kommer ud i en for det samlede miljø uheldig konkurrence.

Internationalt

DAHR beklager, at det har taget så lang tid førend en endelig invitation til den bebudede ritual-konference i Åbo blev offentliggjort. Men nu er den her (se vores

[hjemmeside](#)), og vi opfordrer kolleger til i videst muligt omfang at deltage, således at det nordiske samarbejde kan fortsætte og videreudvikles.

På samme måde skal vi opfordre til, at man – også på [hjemmesiden](#) - orienterer sig om EASR konferencen i Paris i september 2002. Det ville være rart, hvis danske kolleger kunne komme til denne konference i samme udstrækning som til forrige års konference i Cambridge. Samtidig husker vi alle på, at de næste to års EASR-konferencer finder sted hhv. i Bergen (maj 2003) og i Spanien (Santander efteråret 2004). Se også EASRs hjemmeside på www.easr.de.

Der er i skrivende stund ikke noget nyt fra IAHR. Check dog hjemmesiden www.iahr.dk.

med venlig hilsen

Tim Jensen, marts 2002

Oplæg fra årsmødet 2001 om "kernefaglighed"

Niels Reeh

Nogle betragtninger over begrebet kernefaglighed

Mit indlæg handler først og fremmest om de problemer, som der er ved begrebet kernefaglighed, når det anvendes på universitetsniveau og ikke om indholdet af fagkonsulenternes konkrete forslag. Når jeg vil begrænse mig til de problemer, som begrebet kernefaglighed rejser på universitetsniveau, skyldes det, at der for mig at se er en afgørende forskel på universitetet og skolesystemet. I skolesystemet kan det efter min opfattelse godt være fornuftigt med et kernefaglighedsbegreb. Indholdet af den offentligt understøttede undervisning er og må være en politisk beslutning, og må som sådan være underlagt en eller anden form for politisk styring. Til det formål kan begrebet kernefaglighed så vidt jeg umiddelbart kan se være et fornuftigt politisk styringsinstrument. Anderledes er det på universitetsniveau.

Hvis man søger på begrebet kernefaglighed på undervisningsministeriets hjemmeside så dukker der en del materiale frem, der siger noget mere om, hvordan begrebet kernefaglighed kan blive brugt end det måske umiddelbart fremgår af Uddannelsesredegørelsen 2000. Det er, så vidt jeg kan se, ikke et ligegyldigt begreb. Begrebet knyttes nemlig sammen med fx evalueringer og ekstra bevillinger.¹ Den måde som kernefaglighed bliver defineret på, kan dermed få konsekvenser for den fremtidige politiske styring af uddannelsesinstitutionerne. Og det kan man frygte også vil gælde for universiteterne.

På universitetsniveau er det interessant, at kernefaglighed ikke er traditionel

---

¹ Se fx undervisningsministeriets pressemeddelelse *Over en milliard til videregående uddannelser*. 6/11 2000.

faglighed men et begreb, der rummer, hvad man kunne kalde fagfremmede hensyn. Her tænker jeg især på hensynet til arbejdsmarkedets krav til den fremtidige arbejdskraft og samfundsudviklingen.² Undervisningsminister Margrethe Vestager har således udtalt, at "Kernen eller kernefagligheden vil altid være åben for forandringer i samfundsudviklingen."³ Her er det tilsyneladende samfundsudviklingen, der udgør drivkraften bag fagenes udvikling. I denne sammenhæng synes fagenes egen udvikling ikke at spille den store rolle, når der tales om kernefaglighed. Godt nok understreges det, at kernefaglighed er et dynamisk begreb, men tilsyneladende er det kun udviklingen i samfundet og arbejdsmarkedet, der skaber behov for forandring i de ministerielle tekster.

Et andet forhold, der springer i øjnene, er, at det i *Aftale om principper for de videregående uddannelser* hedder: "Der skal gøres op med fagtrængslen. Dels for at skabe faglig fornyelse, dels for at sætte større fokus på helhed og sammenhæng i den enkelte uddannelse".⁴ I undervisningsministerens tale på rektormødet 2000 udtalte hun således: "Jeg er ikke ude i et konservativt ærinde når jeg taler om kernefaglighed. Tværtimod! Kernefagligheden netop skal rydde pladsen for det nye".⁵ Her skal "det nye" forstås som ændringer af fagene og eventuelt afskaffelse af utidssvarende elementer eller måske ligefrem fag, da der jo tales om at rydde op i den såkaldte fagtrængsel.⁶ Og i *Aftale om principper for de videregående uddannelser* hedder det: "Kernefaglighedsbegrebet skal anvendes dynamisk og ikke konserverende og skal afspejle de skiftende krav til uddannelsen som samfundet stiller."⁷ Begrebet kernefaglighed skal altså bruges til at forandre fagene i en eller anden forstand. Når der i kernefaglighed er indeholdt fagfremmede hensyn kan man frygte, at det i virkeligheden er arbejdsmarkedets krav til en fleksibel arbejdskraft, der bliver det nye, som ministeren taler om, og som skal løse fagtrængslen og være med til at bestemme indholdet af universiteternes uddannelser. For at begynde et sted kan man spørge, om opgøret med fagtrængslen skal eller kan føre til en afskaffelse af kristendomshistorie, religionssociologi eller måske religionshistorie?

Hvis denne udlægning af begrebet kernefaglighed er rigtig, er spørgsmålet selvfølgelig om denne diskussion nytter noget. Vi har ingen indflydelse på arbejdsmarkedets krav, der i så fald vil være vigtige del af de fremtidige evalueringer af universiteternes uddannelsesaktiviteter. Det er måske nogle lidt paranoide betragtninger, men jeg mener, at de er væsentlige at have i bagehovedet, når institutionerne skal til at definere deres kernefaglighed - ikke mindst når man medtænker diskussionen om eksterne eller professionelle ledelser på

---

² Se for eksempel *Uddannelsesredegørelse 2000* p.72. Se Undervisningsministeriets hjemmeside www.uvm.dk.

³ Referat af undervisningsminister Margrethe Vestagers tale, p. 4. Afholdt på rektormødet 5/12 2000. Se Undervisningsministeriets hjemmeside www.uvm.dk.

⁴ *Aftale om principper for de videregående uddannelser*. 5. november 2000. Se Undervisningsministeriets hjemmeside www.uvm.dk.

⁵ Referat af undervisningsminister Margrethe Vestagers tale. Afholdt på rektormødet 5/12 2000. Se Undervisningsministeriets hjemmeside www.uvm.dk.

⁶ Se også *Aftale om principper for de videregående uddannelser*. 5. november 2000. p. 3, hvor der også tales om et opgør med fagtrængslen.

⁷ *Aftale om principper for de videregående uddannelser*. 5. november 2000. p.1. Se Undervisningsministeriets hjemmeside www.uvm.dk.

universiteterne. I udgangspunktet er det imidlertid op til uddannelsesinstitutionerne at definere deres egen kernefaglighed. Hertil vil ministeriet formodentlig tilføje de fagfremmede kompetencer, som man ønsker medtaget i kernefaglighed, hvis universiteterne ikke selv medtager disse hensyn og lever op til deres ansvar.⁸

I *Uddannelsesredegørelsen 2000* lægges der op til at kernefaglighed kan defineres efter to forskellige traditioner, nemlig den angelsaksiske og den tyske. Den angelsaksiske tradition levnes ikke meget plads i *Uddannelsesredegørelsen 2000*. Denne tradition taler om core curriculum som er de obligatoriske fag, og rummer for mig at se ikke nogen væsentlige tilføjelser til den praksis, som vi allerede har, nemlig at det i studieordningerne er udspecificeret hvilke fag, der er obligatoriske og hvilke der er valgfri. Den tyske tradition, der ifølge *Uddannelsesredegørelsen 2000* har Wolfgang Klafki som hovedinspiration, taler om kategorial dannelse. Denne tilgang til kernefaglighed får en betydeligt længere og mere positiv omtale i redegørelsen og har videre konsekvenser - ikke mindst fordi kernefaglighed i den tyske variant tilsyneladende indeholder en holdningsmæssig forberedelse af de unge, så de kan løse aktuelle nøgle problemer.⁹ Hvordan skal man afgøre hvilke holdninger, der tilhører kernen, og hvilke der ikke gør - kunne man spørge.

For mig at se kan denne tyske tradition karakteriseres ved, at den opfatter kernefaglighed på en måde, som for mig at se kommer nær, hvad man normalt vil betegne som et forskningsparadigme i Thomas Kuhns forstand. Efter denne tradition er kernefaglighed både indhold og metode eller forskningspraksis samt et sæt af nøgleproblemer. I *Uddannelsesredegørelse 2000* hedder det "Den pædagogiske opgave består først og fremmest i at åbne de studerendes øjne for disse kategorier (dvs. fagets centrale kategorier) ved at anvende centrale eksempler som er klare og repræsentative. Wolfgang Klafki har en forestilling om at fagenes genstandsområde på "symbolsk fortættet vis" kan repræsenteres i sådanne eksempler".¹⁰ Denne måde at definere begrebet på har tilsyneladende konsekvenser for studierne indhold, struktur og pædagogik. Der lægges her op til at de studerende gennem repræsentative paradigmatiske eksempler skal lære at anvende fagets teorier og metoder på forskellige områder. Med andre ord er det bestemte teorier og metoder (og holdninger), der så vidt jeg kan se bliver en væsentlig del af fagets kernefaglighed. På områder hvor man har været vant til, at den faglige autonomi har rådet, skal vi nu i officielle dokumenter til at definere, hvad der er kerne og hvad der ikke er.

Definitionen af kernefaglighed lægger op til en overvejelse af hvad universitetets rolle er. Er det en institution, hvor man skal lære en række metodiske, samarbejds-mæssige og erhvervs-mæssige kompetencer, og hvor de ønskede erhvervs-mæssige kompetencer i nogen grad skal være styrende for hvad der er kerne og hvad der ikke er. Eller er videnskabsmandens og dermed universitetets rolle

---

⁸ I en pressemeddelelse af 6. november 2000 gennemgås de videregående uddannelsers indsatsområder, hvortil en fastlæggelse af kernefaglighed hører. Til slut i pressemeddelelsen citeres Margrethe Vestager for følgende: "Fagenes og institutionernes har en frihed til prioritere netop de områder, som de finder væsentlige. Men med den frihed følger naturligvis også et betydeligt ansvar." Se Undervisningsministeriets hjemmeside www.uvm.dk.

⁹ *Uddannelsesredegørelse 2000*, p.75.

¹⁰ *Uddannelsesredegørelse 2000*, p.75.

som Max Weber beskrev den blandt andet i "Wissenschaft als Beruf". Her taler Weber om, at hvis nogen er en brugbar lærer, er det hans første opgave at opdrage studenterne til at anerkende ubehagelige sandheder, både for hans egen politiske opfattelser og for enhver politisk interesse.¹¹ Videnskaben skal med andre ord være uafhængig - både af stat og marked kunne man tilføje. Med indførelsen af begrebet kernefaglighed kan der være en fare for denne uafhængighed. Det skyldes dels den påtvungne indførelse af fagfremmede hensyn dels at en præcisering af en kerne vil rumme en fare for at den faglige autonomi og mangfoldighed indskrænkes, hvis der virkelig skal ryddes op i den såkaldte fagtrængsel. Denne fare vil være størst hvis kernefagligheden defineres snævert som et eller eventuelt flere forskningsparadigmer efter Wolfgang Klafkis forbillede. Derudover er der også det problem, at der synes at være en eksplicit sammenhæng mellem den officielt definerede kernefaglighed og en holdningsmæssig forberedelse.¹²

Forhåbentlig vil disse betragtninger vise sig at være paranoide, men jeg mener at der er grund til bekymring for den faglige uafhængighed i et scenarie, hvor fagfremmede hensyn påtvinges universitet som en del af kernefagligheden, hvor eksterne evalueringer kan benyttes til at gennemtvinge ændringer og hvor der er tale om at indføre professionel ledelse. Jeg vil derfor opfordre til at kernefagligheden defineres videst muligt og ikke bliver del af en intern fagpolitisk kamp, som der kan gribes ind i udefra. Kernefaglighed kunne med andre ord ligne et nyt politisk styringsinstrument.

***

Oluf Schönbeck

Religionsundervisning og værdier - oplysning eller opdragelse?

Lad mig starte med at gøre opmærksom på, at der i det følgende ikke er tale om et sagligt indlæg, eller rettere - det er kun sagligt i den forstand, at det afspejler min umiddelbare reaktion på notatet "Kernefaglighed i Religion" udarbejdet af fagkonsulentgruppen for kristendomskundskab/religion. Jeg skal endvidere gøre opmærksom på, at det er det foreslåede indhold af den omtalte kernefaglighed snarere end begrebet "kernefaglighed" som sådan, jeg ønsker at diskutere, idet det forekommer mig, at der allerede eksisterer forestillinger om en form for kernefaglighed, jf. fx. universiteternes studieordninger.

I notatet understreges det, at hvert uddannelsesniveaue "har sine særlige opgaver, som spænder fra det alment dannende til det professionsrettede" (s.1), og jeg skal i det følgende søge at indkredse, hvad fagkonsulentgruppen forstår ved dannelse. I den forstand er mit indlæg en udløber og fortsættelse af diskussioner, der blev rejst ved det religionsdidaktiske seminar "Faglighed og /eller dannelse" afholdt på Københavns Universitet november 2000.

I afsnittet med overskriften "Problemstillinger og præmisser" anføres, at skønt

---

¹¹ Max Weber (1919), "Wissenschaft als Beruf", München.

¹² *Uddannelsesredegørelse 2000*, p.75.

uddannelsernes forskellige niveauer indeholder specifikke elementer, er der også indholdsmæssige elementer, som går igen på alle niveauer. Som eksempel på sidstnævnte fremhæves "det bibelske stof", og det understreges (og jeg citerer): "Alt efter elevernes/de studerendes modenhed og dannelse skal der ske en stadig uddybning af forståelsen af dette stof. Faget må i denne sammenhæng udvikle en spiralformet og ikke en lineær progression. Dette konstituerer, mere end noget andet, sammenhængen og kontinuiteten i faget." (citater slut) Om det nu er den spiralformede, progressive uddybning af genkommende stof i det hele taget eller uddybningen af det specifikt bibelske stof, der konstituerer fagets sammenhæng er lidt uklart, men umiddelbart efter den citerede passage fremhæves det, at arbejdet med andre religioner "kan bidrage til at uddybe forståelsen af kristendommen". Dernæst fremhæves fagets særlige potentiale "i forbindelse med værdidebatten", og med henvisning til de systematiske fag (etik og religionsfilosofi) understreges det, at faget rækker "ud over det beskrivende og rent kundskabsmeddelende og kvalificerer til en besindelse på de grundlæggende værdier for den enkelte og samfundet" (s.1). Mon ikke vi med henvisningen til "besindelsen på de grundlæggende værdier" får en antydning af undervisningens ikke nærmere definerede dannelsesopgave? Men hvori består da de såkaldte "grundlæggende værdier"? På side 2 kan vi læse, at "faget handler om de afgørende livsspørgsmål" og at man i seminariernes religionsundervisning kan "drøfte de store spørgsmål". Af side 3 fremgår det, at religionsfaget - i modsætning til andre fag - "interessere sig for selve sagen i teksterne, fx de udtrykte holdningers holdbarhed, og går dermed ind i en direkte debat om de omhandlede værdier - dog ofte set i et kristendomshistorisk og et religionshistorisk perspektiv". Videre foreslås faget i folkeskolen (dvs. kristendomsundervisningen) bevaret uændret, mens det vedrørende det gymnasiale niveau foreslås, at (og jeg citerer) "Hvis faget skal kvalificere elever og studerende til værdidebatten, skal der ske en fornyelse af disciplinen etik og filosofi, så fokus fjernes fra religionskritikken og vægten lægges på en diskussion af de værdier, som kommer til udtryk i religionerne." Det samme gælder seminarieundervisningen, hvis opgave bliver (citater) "at klæde kommende generationer på til at sortere i det overvældende materiale om religioner og religiøse fænomener, som medierne tilbyder i rigeligt omfang." (citater slut) Med ordet "sortere" tænkes næppe på evnen til at placere fænomenerne i religionsvidenskabelige typologier og religionsfænomenologiske kategorier, men snarere på at vælge til eller fra på baggrund af ikke nærmere specificerede egenværdier.

I afsnittet med overskriften "Foreløbigt forslag til kernefaglighed i religion" understreges det (og jeg citerer), at "for alle niveauer vedkommende gælder det, at kristendommen er et kerneindhold i faget" og at "målet for folkeskolens kristendomsundervisning er kundskab om den evangelisk-lutherske kristendom som en central del af den danske kultur. Undervisningen skal gøre eleverne i stand til at formulere, hvordan den religiøse dimension og specielt kristendommen har betydning for den enkelte og for værdierne i den danske kultur. Samtidig skal eleverne gøres fortrolige med dansk kultur og give dem forståelse for mennesker med andre kulturer og religioner og gøres i stand til at handle på baggrund af viden om religion, værdier og etik. Indholdsmæssigt set er kernen i folkeskolefaget fortællinger fra det gamle og det nye testamente, kendskab til og forståelse af kristne fester og ritualer, herunder salmer. På de ældste klassetrin indgår

grundelementer fra de fremmede religioner, som behandles på deres egne betingelser og samtidig sætter den evangelisk-lutherske kristendom i relief. Det er en væsentlig opgave i de kommende år, at der findes en rimelig balance mellem det centrale kundskabsområde kristendom og forståelsen af andre kulturer." (citater slut) Som det ses, sættes der her mere eller mindre eksplicit lighedstegn mellem dansk kultur og kristendom i den evangelisk-lutherske udformning. Af forslagene til de højere undervisningstrin fremgår det, at den vigtigste pointe med inddragelsen af ikke-kristne religioner er at sætte kristendommen i perspektiv og på denne måde øge elevernes kompetence til, som det hedder, at "indgå på en nuanceret og kvalificeret måde i værdidebatten, herunder indgå på en konstruktiv måde i kulturmødet". Med dette in mente samt fagkonsulentgruppens fremhævelse i notatets indledende afsnit af kristendommen som religionsfagets obligatoriske indhold og i den forstand kerneindhold på alle niveauer og det udtrykkelige ønske samme sted om at (citater) "de enkelte uddannelser besinder sig på kristendomsundervisningens kerne" er det svært ikke at se det samlede notat som et let camoufleret forsøg på at styrke den kristne religion forstået som et grundlæggende element i den danske kultur. Når danske folkeskole- og gymnasieelever skal beskæftige sig med ikke-kristne religioner skal det ske på baggrund af den evangelisk-lutherske kristendom forstået som deres egen religion eller i hvert fald som en tradition, der har en afgørende betydning for værdierne i dansk kultur. Men hvilken betydning er det da der hentydes til i denne sammenhæng? Hvilke værdier i den danske kultur er det, hvorpå vi kan finde det kristne fingeraftryk, og som kan øge danske skoleelevers evne til at indgå på en konstruktiv måde i kulturmødet? Hvilke værdier, ideelle eller reelle, er det, som vi så gerne ser som karakteristiske for dansk kultur? Er det den småchauvinistiske selvtilstrækkelighed, der forleder os til stik mod alle undersøgelsesresultater at tro, at vi har verdens højeste livskvalitet og verdens bedste og mest retfærdige uddannelses-, social- og sundhedsvæsen? Er det det provinsielle snæversyn, der straks får os til at fare op af sofaen og protestere, hvis en muslimsk begravelsesplads eller et hinduistisk tempel truer med at flytte ind i nabolaget? Eller er det snarere den selvfølgelighed, hvormed vi tager for givet, at alle børn har ret til en tryk og kærlig opvækst, til en alsidig uddannelse og til senere i livet at skabe sig en tilværelse, hvori den gensidige respekt blandt ligeværdige borgere udgør grundlaget for et retfærdigt retssamfund og et repræsentativt demokrati? Men er disse værdier i særlig grad kristne? Er de ikke snarere de samme værdier, som vi finder i den amerikanske uafhængighedserklæring fra 1776, den franske nationalforsamlings erklæring om menneskets og borgerens rettigheder fra 1789, og FN's menneskerettighedserklæring fra 1948? Værdier, som kan føres tilbage til idealerne fra oplysningstiden og den franske revolution, og som bl.a. er et resultat af et brud med den kristne religions dominans snarere end en konsolidering af denne? At disse værdier har opnået en særlig gennemslagskraft i lande med en traditionel kristen baggrund er uomtvisteligt, men at derfor slutte, at de skulle være specielt kristne mener jeg er udtryk for en forveksling af kontinuitet med kausalitet. Når derfor Sherin Khankan, forkvinde og medstifter af Forum for Kritiske Muslimer, i et indlæg i Weekendavisen, 5.-11. oktober, omtaler "tro på frihed og lighed og foragt for vold og undertrykkelse" som de danske kerneværdier, har hun ret i den forstand, at de fleste danskere formentlig hylder disse idealer, men derfor er der vel ingen, der vil påstå, at de er specielt danske eller er udtryk for en særligt dansk etik. Når derfor sådanne - man kunne kalde dem - vestlige

værdier undertiden betegnes som kristne, er der i mine øjne tale om et sidste desperat forsøg på at fastholde eller endog genoplive det hendøende ekko af svundne tiders religiøse tradition ved at dække den ind under de intetsigende og derfor tilsyneladende ufarlige begreber "kultur" og "værdier". Et forsøg, som ifald det skulle lykkes, næppe vil øge fremtidens danskeres kompetence til at indgå på en nuanceret og kvalificeret måde i værdidebatten og på en konstruktiv måde i kulturmødet. Snarere tværtimod.

Nu er jeg ikke så naiv at tro, at der altid er nogen afgørende forskel på den måde begreberne opdragelse og oplysning bruges, og når jeg har modstillet disse to begreber i titlen på mit indlæg, skyldes det naturligvis, at jeg er tilhænger af, at den opdragelse og undervisning, dvs. dannelsesproces, som børn og unge i danske skoler og undervisningsinstitutioner skal udsættes for, i størst muligt omfang bør afspejle de værdier, som vi har arvet fra oplysningstiden og de tidligere omtalte manifester. Lige så lidt som det at være kristen er ensbetydende med det at være dansk, er det at være dansk ensbetydende med det at være kristen. At være dansk betyder derimod at høre hjemme i den vestlige kultursfære, hvis offentlige institutioner gennem de sidste tohundrede år i stadig stigende grad har frigjort sig fra den kristne kirkes omklamring. Set i lyset af denne udvikling synes det derfor konsistent at argumentere for, således som Anne Knudsen gjorde det på sidste års religionsdidaktiske seminar, at opdragelse til kristne såvel som til andre religioners værdier hører hjemme i den private sfære. Oplysning om religionernes form og indhold derimod, forstået som en neutral og fordomsfri undervisning, hvor der vies de store verdensreligioner lige stor opmærksomhed, er en opgave som bedst varetages i et offentligt regi, idet en sådan undervisning vil bidrage positivt til en styrket integration af alle medlemmer af et multireligiøst samfund. Jeg vil derfor slutte af med at opfordre til, at der nedsættes et udvalg som på DAHR's vegne kan fremsætte kritik af eller udtrykke betænkelighed ved indholdet af fagkonsulentgruppens notat.

Tak for jeres opmærksomhed.

***

Mikael Rothstein

Repræsentativitet og kernefaglighed: To problemer

Den tværgående fagkonsulentgruppes diskussion af "kernefaglighed i religion" er efter min mening et ganske problematisk dokument. Som jeg forstår det skal teksten i en eller anden forstand repræsentere religionsfagene på forskellige trin i uddannelsessystemet, og som sådan må man vel gå ud fra, at ministeriets embedsmænd og de politikere, som interesserer sig for emnet, opfatter dokumentet som udtryk for hvad vi, der underviser i faget, mener. Jeg kan imidlertid ikke identificere mig med den fagforståelse der kommer til udtryk, og det skulle undre mig meget om de skitserede perspektiver kunne vinde bare nogenlunde almindelig accept blandt fagfæller. Set gennem mine briller er der altså to problemer: Det ene vedrører mine egne holdninger, og det er for så vidt det

mindste. Det andet er et spørgsmål om struktur og repræsentation, og det er straks værre. Jeg anser det således for overordentlig problematisk, at en lille gruppe kolleger fra forskellige positioner i uddannelsessektoren, blot fordi de sidder i bestemte funktioner, så markant kan tegne hvad jeg opfatter som et officielt billede af vores fags mål og med. Jeg anfægter selvsagt ikke forfatterens ret til at virke for deres fagforståelse, men det generer mig, at vi andre, som ser anderledes på tingene, ikke eksisterer i forhold til de myndigheder, som har bestilt og som skal bruge dokumentet. Lad mig dog understrege, at der er passager som jeg sagtens kan skrive under på (f.eks. det meste af den overordnede karakteristik af religionsfagene på universiteterne s. 5-6), men dokumentet fremstår som en *helhed* og må vel forstås som så.

Det afgørende problem er, mener jeg, at religionsfaget på alle niveauer forstås som såre kristocentrisk. Helhedsindtrykket som efterlades ved læsning af dokumentet er, at kristendommen er den rigtige eller paradigmatiske religion, som alle andre må vurderes i forhold til. Fagligt set er denne position, efter alle de begreber jeg kender, helt uacceptabel. Tilmed udtrykker teksten et i bund og grund essensialistisk religionsbegreb som heller ikke nytter. Man taler om "selve sagen" (s. 3) og lægger op til faglig beskæftigelse med de religiøse "holdningers holdbarhed" (s. 3). Jeg begriber det ikke! Hvis der er noget vi *ikke* interesserer os for, så er det da det. På den anden side set er målestokken jo givet med det stærke fokus på det kristne som udgangspunktet for al tænkning om verden. I dokumentets forstand er det således en udmærket ting at overveje, men religionsfagligt bliver det aldrig. Der lægges op til værdidebat (s. 3), der tales om "fortrolighed" med *dansk* kultur og "forståelse for" andre. Det danske - og dermed det kristne - er altså noget man skal bære selv, mens det fremmede er noget man blot skal have kendskab til. Dermed er der givet signal om, at beskæftigelsen med kristendom skal have en anden karakter end beskæftigelse med enhver anden religion. Det nævnes også helt eksplicit, at "kommende generationer skal klædes på til at sortere i det overvældende materiale om religioner og religiøse fænomener", men det er vist ikke en faglig systematik der tænkes på. Igen fornemmer man ønsket om en kvalitativ stillingtagen. Sandelig om "personlig og kulturel identitet" ikke også gøres til en pointe (s. 5). Det skal, kan man forstå, være opbyggeligt at lære om religion! Det er også karakteristisk at det er de religiøse forestillinger, dvs. teologiske og filosofiske tankesystemer, som er i centrum. Det er et teologisk religionsfag der træder frem. Jeg savner således en reel betoning af arkæologiske, sociologiske, kunsthistoriske, antropologiske og psykologiske elementer i de muligheder, som ridses op. I en passus om undervisning på seminariet, som refererer til hvad jeg tror er en studieordning, går det helt, helt galt: Der fordres "bearbejdelse af religiøse, filosofiske og etiske spørgsmål, som er væsentlige for skolens elever" - f.eks. det kristne synds og skyldsbegreb indflydelse på opdragelses og dannelses-tænkningen (s. 5) - for skolebørnenes skyld. Den går altså ikke med mine børn - og jeg tvivler også på at de har lyst til at diskutere "de store spørgsmål"! Med mindre der tænkes på hvilken holdopstilling der er bedst hvis Liverpool skal slå West Ham på næste lørdag?

Jeg kan ikke se andet end at dokumentet, som er underskrevet af fire mand skulder ved skulder, skal forstås som et i enighed etableret synspunkt. I en eller anden forstand må teksten derfor også referere til mine forpligtelser eftersom der

er tale om en fællesfaglig respons til ministeriet. Jeg kan dog hverken genkende den form for kernefaglighed, der udtrykkes, eller støtte det fagsyn det baseres på. Det er muligt, at Carsten Riis, som jo har været vores mand i arbejdsgruppen, ikke føler sig forpligtet af hvad andre har bidraget med, men som dokumentet foreligger er der altså tale om en unison markering. Jeg vil derfor foreslå, at ministeriet orienteres om, at arbejdsgruppens resultater ikke nyder almen anerkendelse.

Rent bortset fra dét, så skal selve begrebet "kernefaglighed" ikke gå ram forbi. Her er dokumentets forfattere på alle måder uskyldige! De har blot løst den opgave de er blevet bedt om. Problemet er her undervisningsministeriets idé om, at en faglig kerne kan og bør indkredses i det hele taget.

Kort sagt er det min opfattelse, at en alt for stærk fokusering på en bestemt kerne - dvs. en alt for bestemt konstruktion af det faglige fokus - virker dræbende på den faglige kreativitet. Kultur er ikke altid religion, men religion er altid kultur. Vi kan derfor finde dét, vi kalder religion i alle mulige sammenhænge og i alle mulige varianter. Vi skal derfor være os for, at indkredse emnet til at være noget bestemt. Metodisk og teoretisk skal der ingen grænser være og derfor ingen kerne. De ene lægger nemlig op til det andet. Med en særlig kerne, som på forhånd er defineret, står man nemlig ikke frit i sit valg af teorier, metoder, tilgange, samarbejdsrelationer og så videre. På samme måde bør man ikke falde for de herskende konventioner og falde til patten hos ganske bestemte religioner eller særlige temaer. Sandt nok er vi traditionelt primært optaget af f.eks. myter og ritualer, men at stadfæste disse kategorier som evige kerner for det faglige arbejde kan let lukke andre døre i, som måske stod på klem. Jeg siger altså ikke, at de aktuelle kerner nødvendigvis er forkerte, men jeg mener, at de må være til evig forhandling og at en kanonisering af kernestof derfor er en dum ide. Heraf følger naturligt, at der heller ingen ukrænkelige kerner bør være på den empiriske front. Jeg anerkender naturligvis at visse ting er vigtigere end andre ud fra 117 årsager, men det nytter ikke at stadfæste dem som fagets uomgængelige kerner. Fra mit eget arbejde ved hvor meget det har betydet, at man så småt lukkede op for studiet af nye religioner engang for små 15 år siden i en religionshistorisk andedam som ellers, hjemligt som internationalt, havde ignoreret emnet. I dag er der et stort netværk af kolleger som forsker, skriver, debatterer og udvikler faget. Man kan sige, at denne lykkelige udvikling skyldes et bevidst brud med det, man ikke vidste var en ubevidst kernefaglighedskonception. Jeg kunne derfor ønske mig, at al snak om kernefaglighed blev erstattet med løbende refleksioner over hvad vi gør, hvorfor vi gør det og hvad vi gør det med. Med spørgsmålene i centrum sikres en vis dynamik. Med kernen af religioner og fag i centrum risikerer man det modsatte. Det er af præcis samme grund jeg har en del betænkeligheder ved de studieordninger som alt for bombastisk insisterer på at dække ganske bestemte områder. Der kan naturligvis anlægges andre kriterier, og det bør forsøges i studienævn m.v.

Jeg håber at den diskussion i DAHR regi vil give anledning til en form for reaktion på de ting, jeg her har skitseret.

***

Jørgen Podemann Sørensen

Kernen i al religion

Indledningsvis må jeg gå lidt i rette med mig selv. Flere fremtrædende medlemmer af DAHR har i tidens løb fremsat religionsdefinitioner uden at jeg har vist den store begejstring og interesse. Ganske vist har jeg aldrig tvivlet om det attraktive i at have en definition af objektet for vor virksomhed, men jeg var tidligere af den lidt dovne opfattelse at der næppe nogen sinde ville blive enighed om en sådan definition, og jeg foretrak derfor at bruge min energi på andre spørgsmål. Men nu da kernefagligheden er over os, er det jo simpelthen en bydende nødvendighed at nå til klarhed om vort objekt. Om vi også kan nå til enighed ved jeg ikke, men vi får se. Jeg vil gå til værks med den yderste forsigtighed.

De fleste religionsdefinitioner udtaler noget om religionens plads i samfundet eller menneskesindet, men så dristig vil jeg ikke være. Det kunne vække uenighed, og det er også min erfaring at der netop på disse punkter er meget stor variation. Endnu mere risikabelt er det vel i en almengyldig definition at udtale noget om metafysiske størrelser som guder, overnaturlige væsener, magter, agenter eller andet troldtøj. Sådanne størrelser optræder ganske vist i stort tal i vort materiale, men der er ikke enighed om deres eksistens, funktion eller nøjere bestemmelse.

Jeg er altså, håber jeg at have demonstreret, meget forsigtig. Men der et punkt hvor jeg må træffe et valg, der kan koste enighed. Jeg må bestemme mig til om jeg vil betragte religion som en tilstand, en mekanisme eller en aktivitet. Jeg har bestemt mig for det sidste; tilstande og mekanismer har noget deterministisk og skæbnetungt over sig, og det forekommer mig, at religion også er noget man kan lade være med. For korthedens skyld vil jeg ikke argumentere mere for dette men slet og ret bestemme religion som produktion og anvendelse af religiøse udtryk. Det er åbenbart for enhver, og især da for dette veluddannede forum, at denne religionsdefinition er helt afhængig af en nøjere bestemmelse af 'religiøse udtryk'. Med udtryk tænker jeg på tekst, tale, billeder og udtryksfulde handlinger, altså netop den slags udtryk, som vi er henvist til i alle slags religionsstudier. Men vi har også brug for et kriterium for at sådanne udtryk er religiøse, og her står vi ved den egentlige vanskelighed, som alle religionsdefinitioner må slås med. Indtil nu har jeg i min desperate konsensusøgningen undgået at tage stilling til religionens rolle i samfund og menneskeliv, men når jeg nu skal sige hvad det er der gør religiøse udtryk religiøse, så står jeg vel der hvor Durkheim taler om "hellige ting", Platvoet taler om "væsener hvis eksistens hverken kan verificeres eller falsificeres" og Armin taler om "transempiriske magter"? Og så ender det vel alligevel med troldtøj af en slags?

Her tror jeg imidlertid, at min forsigtighed belønnes. For det er lidt lettere at formulere en afgørende fællesnævner for religiøse udtryk end at skulle forholde sig til en tilstand i folkedybet eller lignende. Religiøse udtryk foreligger jo på ligefrem måde for vor erfaring, ganske som genstanden for alle andre humanistiske studier. Når Armin taler om at religion henviser til transempiriske magter er det i virkeligheden også de religiøse udtryk, det drejer sig om; og han er med denne forsigtige formulering nået meget langt i retning af en konsensuskabende

definition. Når jeg om lidt antyder, at jeg er nået endnu længere, er det en påstand ligesom vejrudsigten: sådan ser det ud for mig, men et vingeslag af en sommerfugl i Brasilien kan gøre det til skamme. Det jeg vil gøre er at forsøge at klare mig uden transempiriske magter og i stedet koncentrere mig om det som Armin kalder 'henvisning'. Hans fornemmelse af at religiøse udtryk henviser til noget, der giver dem en særlig autoritet eller slagkraft, er jo indlysende rigtig, men jeg tror at vi kan komme sagen nærmere ved at sige, at religiøse udtryk sætter deres egen talesituation hinsides det menneskeligt mulige. Det snedige i denne formulering er ikke de sidste fire ord: "hinsides det menneskeligt mulige". De er, det indrømmer jeg blankt, kun et hanefjed bedre end tidligere formuleringer, hvori ord som overnaturlig, transcendent, transempirisk, counter-intuitive o.l. indgår. Der vil altid kunne fremvises grænsetilfælde, der udfordrer sådanne formuleringer. Men det er en pointe, at religiøse udtryk ganske bevidst og med forsæt trodser og overskrider grænsen for det menneskeligt mulige.

Det snedige - eller det nye - ligger i at denne overskridelse knyttes ikke til tro, forestillinger el. lign., men til de religiøse udtryks talesituation. Dette begreb skylder jeg en redegørelse for. Ethvert udtryk har i princippet en talesituation, et punkt eller et niveau hvorudfra det taler. Men i daglig tale gøres der ikke særskilt opmærksom på talesituationen. Normaltalesituationen er konventionel og har ingen særlige kendetegn: det der siges eller vises i tekst, billede eller handling har ikke større slagkraft end de informationer og argumenter der fremføres. Men fx. i skønlitteratur er talesituationen ikke længere normal; udfordringen er at der skal tilvejebringes en slags medleven i fiktive begivenheder. Forfatteren kan da gribe til forskellige fif. Et af de almindeligste er den såkaldte præsuppositionsfejl: "Olga!" udbrød baronen, idet han på den anden side af corsoen fik øje på en høj, statelig kvinde, hvis rene træk og solide klædning forrådte hendes russiske herkomst ... Her forudsættes baronen og lokaliteten, der åbenbart må være et sted i Italien, bekendte, og læseren drages på denne måde ind i det fortalte, idet han tiltales som om han stod i nær forbindelse med det miljø der skildres. I kontrast til corsoen og baronen står Olga, der tydeligvis er læseren ubekendt, men kendt af baronen. Læseren er allerede nysgerrig med hensyn til denne kvinde fra baronens fortid og glemmer helt, hvordan han ved hjælp af to substantiver i bestemt form blev hvirvlet ind i begivenhederne. Dette lille fif, den såkaldte præsuppositionsfejl, er et særkende for fiktion: informationerne gives i en form, der gør læseren til en person tæt på begivenhederne. Man kan sige at teksten situerer sin tale tæt på begivenhederne og tæt på læseren.

Også religiøse udtryk bryder med normaltalesituationen. De sætter særlige, privilegerede talesituationer: En bøn taler til en person som ikke på normal måde er til stede og hævder altså enten at kunne nå en ikke tilstedeværende person eller at denne person alligevel er til stede. En ritualhandling situerer sig i en mytisk urtid eller et nyoprettet nulpunkt, hvorfra verden kan formes. En besværgelse hævder at befale over naturen og begivenhederne. Myter og apokalypter ved hvad mennesker ikke kan vide. Gudestater viser det usynlige og hævder dets tilstedeværelse. I alle disse tilfælde sætter det religiøse udtryk en talesituation hinsides det menneskeligt mulige. Det kan gøres på talrige forskellige måder, enkle og sammensatte, men ligesom præsuppositionsfejlen er et særkende for fiktion, sådan er de privilegerede talesituationer et særkende for religion. Vi kan da definere religion som produktion

og anvendelse af udtryk, der sætter deres talesituation hinsides det menneskeligt mulige. Denne definition overgår i mine øjne alle tidligere i forsigtighed; den tager ikke forskud på religionens rolle i samfundet eller menneskesindet, og den er fri for troldtøj. Alle de væsener, som Platvoet tror at de troende tror eksisterer, er jo ikke andet end de lokale midler til sætning af talesituationer hinsides det menneskeligt mulige. Tro, overbevisning og engagement er variable størrelser; selv helligånden er ujævnt fordelt. Denne definition holder sig til det empirisk konstaterbare som det afgørende: de privilegerede talesituationer, religiøse udtryk sætter.

Udgår vi fra disse definatoriske overvejelser eller denne bestemmelse af religion, så er det også nemt at se hvad kernen i al religion er: sætning af talesituationer hinsides det menneskeligt mulige. Og hvis kernefagligheden skal være bestemt af kernen i al religion, så ser jeg til min glæde, at kernefaglighed må være lige netop det, som alle dage har været kernen i mine egne studier: det komparative studium af de talrige forskellige måder, hvorpå religiøse udtryk sætter deres privilegerede talesituation.

Her hører enigheden så temmelig sikkert op, hvis det ikke er sket for længe siden. Men jeg gør opmærksom på, at denne kernefaglighed har jeg ræsonneret mig til med soleklare argumenter - hvilket er mere end man kan sige om forfatterne til det ministerielle manifest. På den anden side bilder jeg mig ikke ind, at det skitserede nukleare religionsstudium alene kan udgøre et fag. Det ville være absurd at beskæftige sig med religiøse udtryks talesituationer uden også at interessere sig for hvad der så siges i disse talesituationer. Og det der siges, siges ikke blot i en formel, religiøs talesituation, men også ind i en historisk situation, der altid samtidig vil være en social situation. Enhver dommedagsprofet sætter en privilegeret talesituation, idet han ved hvad mennesker ikke kan vide. Under de rette historiske og sociale betingelser kan denne privilegerede talesituation være en kolossal styrke for profeten, skaffe ham tilhængere, prestige etc. Men ikke alle dommedagsprofeter opnår dette; nogle bliver slet og ret til grin. Det er altså relevant og nødvendigt at studere de historiske og sociale betingelser, hvorunder dommedagsprofetier kan vinde tiltro. Noget tilsvarende gælder skiftende tiders og miljøers anvendelse af traditionelle religiøse udtryk.

Hertil kommer, at min nyslåede religionsdefinition kun er en minimumsdefinition, der også skal omfatte religion i rudimentær form, fx en traditionsløs ungersvend, der mumler hjemmelavede besværgelser på sit loftværrelse. De fleste religionsdefinitioner definerer i virkeligheden ikke religion, men en religion. Kun Platvoet umager sig med begge dele, men det tror jeg faktisk han gør vel i. For der er jo forskel på det jeg har defineret og det man kunne kalde 'en religion'. Det forpligter mig til at sige, hvordan jeg forestiller mig at elementer af religion kan komme til at udgøre en religion. Mange af dem der har defineret en religion har peget på et vist mål af institutionalisering og en systematisk sammenhæng mellem elementerne som afgørende kriterier. Her ville jeg igen være forsigtig: er det nu rimeligt at kræve, at en religion skal udgøre et system? Mange religioner har selv systematikere ansat, og selv mundtligt traderede religioner udfolder systematiseringsbestrebelse. Systematisering er også i høj grad et vilkår for monografisk fremstilling af en religion. Det der kan gøre mig betænkelig er at hverken de indfødte eller forskerne når til ganske samme resultat i deres

systematiseringer. Det er der ikke i sig selv noget galt i, men det taler dog imod, at en religion skulle være et system. Mit forslag er da at benytte den forsigtigere og mindre prætentiose glose netværk. Og eftersom jeg har bestemt religion ved religiøse udtryk, er det nærliggende at betragte dette netværk som bestemt ved intertekstualitet - dvs. udtrykkene fremtræder som variationer over hinanden, udmøntninger af hinanden, kommentarer til hinanden. Ved en religion vil jeg da forstå produktion og anvendelse af religiøse udtryk i et intertekstuel netværk.

I studiet af en hvilken som helst religion bliver det derfor vigtigt så fuldstændigt som muligt at blotlægge det intertekstuelle netværk, som dens enkelte udtryk er afhængige af og bidrager til. I denne del af fagligheden, der jo også har sine historiske og samfundsmæssige forgreninger, vokser frugtkødet uden om kernen. Det vokser, for nu at sige det kort, til et helt humanistisk fag, hvis resultater ikke er givet på forhånd.

Sådan kunne man, abstrakt og med sigte på almengyldighed i et religionsfag, der beskæftiger sig med mange forskellige religioner, bestemme kernefagligheden. Men det siger sig selv at resultatet bliver et ganske andet, hvis man udgår fra een bestemt religion eller religiøs subkultur, fx den nymodens salonkristendom, og gør den til model for fagligheden.

Litteratur:

Bilde, Per: "Begrebet religion", *Chaos* 15, 1991, 3-24.

Geertz, Armin W.: "Begrebet religion endnu engang", *Chaos* 26, 1996, 109-128.

Platvoet, Jan G.: "Defining the Definers", *The Notion of Religion in Comparative Research*. Selected Proceedings of the XVI IAHR Congress, ed. Ugo Bianchi, Roma 1994, 701-711.

***

Ansatte fastlærere og ph.d.-stipendiater siden sidst

Institut for Religionshistorie, Københavns Universitet

Annika Hvithamar, cand.mag., er ansat som ph.d.-stipendiat. Forskning: Moskva-patriarkatets organisationsstruktur, forhold til staten og det omgivende samfund til forståelse af den ortodokse kirke i Rusland efter Sovjetunionens sammenbrud.

Institut for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet

Anders Klostergaard Petersen er ansat som lektor pr. 1. april 2002.

Anita Holm Riis, er ansat som ph.d.-stipendiat. Forskning: Videnskabsteori og sprogfilosofi.

Marianne Schleicher er ansat som ph.d.-stipendiat. Forskning: Hasidisme, jødisk mystik.

Arrangementer

Konferencer og symposier er annonceret på DAHR's hjemmeside.

FOREDRAG

Religionshistorisk Forening, Københavns Universitet, Program F2002

Alle arrangementer (dog ikke kandidatpræsentation) foregår på torsdage, kl. 20.00 (præcis) i Institut for Religionshistories lokaler på Artillerivej 86, 2. sal, lokale 2.34.

Torsdag den 28. februar

Professor Gerd Bauman, Research Center Religion and Society, University of Amsterdam: "Religious Change in Fast-Forward Motion: Ritual and Religiousness in Multicultural Contexts."

Torsdag den 21. marts

Amanuensis David Warburton, Religionsvidenskabeligt Institut, Aarhus Universitet: "Insights from the Development of Ancient Egyptian Religion."

Fredag den 12. april

Præsentation af årets kandidater. Dagen afsluttes med fællesspisning for dem, der har lyst. Endeligt program samt tilmeldingsblanket til spisning vil blive udsendt i god tid inden arrangementet.

Torsdag den 18. april

Lektor Lars Ahlin, Religionsvidenskabeligt Institut, Aarhus Universitet: "New Age - forbrugsvare eller værdier at kæmpe for?"

Torsdag den 16. maj

Filminstruktør Lone Falster: "Gud - hvor er det svært" - Lone Falster præsenterer og viser sin nye film om konfirmation, som herefter kommenteres af religionssociolog, amanuensis Morten Warmind.

Tema: RELIGION OG MODERNITET

Det moderne blev til i et opgør med religion, der fremstilledes som en illusion, et produkt af uvidenhed og en forhindring for fremskridtet. Resultatet blev Guds død. Og dog var Gud og de andre guder jo guder nok til at de evnede at genopstå og inkarne-re sig igen da det moderne blev postmoderne. Hvad skete der med religionerne i mellemtiden? Hvordan forandredes de af de moderne vilkår? Og hvorfor – og hvordan – vender de tilbage?

Det var fra starten religion, videnskab og oplysning der stødte sammen. Og stadig i dag er religionskritik, videnskabens nye muligheder og de moderne mediers informationsstrøm alle faktorer som religionerne må forholde sig til.

Tirsdag d.26. februar kl.19.30

MODERNE TIDER: GUD PÅ PENSION?

Jørgen Hass, lektor, mag.art., Syddansk Universitet

Sidste halvdel af det 19. århundrede så opkomsten af forskellige filosofiske systemer (materialisme, positivisme m.v.), der alle var stærkt kritiske over for religion, især kristendommen. Kritikken skærpedes med Nietzsche og Freud. Det er hensigten at belyse nogle af temaerne i denne tidlige kritik af det borgerligt-moderne og dets religiøst-ideologiske grundlag.

Fredag d.22. marts kl.19.30

RELIGION UNDER MODERNITETENS VILKÅR

Povl Götke, lektor, ph.d., Syddansk Universitet

Den tyske sociolog Niklas Luhmann har et meget spændende bud på, hvad det moderne samfund er for en størrelse. Med dette foredrag sættes fokus på nogle af konsekvenserne for diskussionerne om modernitet versus postmodernitet, om det moderne som et oplysningsprojekt, og - ikke mindst - om religionens status i det moderne samfund.

Mandag d.22. april kl.19.30

KAN MAN DISKUTERE MODERNE ETIK MED EN GAMMEL GUD?

Tim Jensen, lektor, mag.art., Syddansk Universitet

Efter et rids af karakteristika ved religiøs etik versus humanistisk etik vil foredraget drøfte muligheder for, hvordan og hvorvidt majoritet og minoriteter i et moderne såkaldt pluralistisk, sekulært, men også flerreligiøst samfund kan indgå i en konstruktiv dialog om diverse moralske spørgsmål knyttet til religiøse og ikke-religiøse praksisser (omskæring, arrangerede ægteskaber, abort, organtransplantation m.v.), ligesom det vil blive drøftet hvordan og hvorvidt religionerne forandrer sig i takt med at de moderniseres, også på dette område.

Onsdag d.22. maj kl.19.30

INTERNETTET OG RELIGIØSE FORANDRINGER I DET MODERNE SAMFUND

Morten Thomsen Højsgaard, ph.d.-stipendiat, cand.mag., Københavns Universitet

De religiøse forandringer, som finder sted i det moderne samfund, kan ifølge religionssociologen Yves Lambert inddeles i fire hoved-typer: (i) forfald eller tilbagegang, (ii) tilpasning og genfortolkning, (iii) konservativ modstand og (iv) innovation. Som en art spejlbillede af det moderne samfund indeholder Internettet eksempler på alle disse typer af religiøs transformation. Således bruges Internettet i dag af nogle som platform til at iscenesætte helt nye religiøse udtryksformer, mens andre anvender nettet som middel til at agitere imod det samme nets skadelige indvirkninger i religiøs henseende.

Med afsæt i en række eksempler på religiøs kommunikation på Internettet og med inddragelse af forklaringsmodeller fra værker af bl.a. Marshall McLuhan, Arjun Appadurai, Knut Lundby og Yves Lambert, vil Morten Højsgaard i dette foredrag reflektere over, hvad det er, der sker, når religion bliver virtuel. Og hvilken indflydelse Internettet, når det kommer til stykket, har på det religiøse landskab – i lokalt, globalt og modernitetsteoretisk perspektiv.

Alle foredrag finder sted i:

Studenterhuset, Munkemøllestræde 20, 5000 Odense C. Tlf. 6612 8700

Entré 30 kr. pr. foredrag for ikke medlemmer.

Alle med en faglig interesse er velkomne.

Medlemskab af RELIGIO giver adgang til alle foredrag. Pris pr. sæson: 75 kr. Indmeldelse sker ved henvendelse til RELIGIO's kasserer, Karina Sølvhjem, tlf 6617 4206, e-mail karina.solvhjelm@adr.dk, eller personligt ved foredragene.

Yderligere oplysninger: Mikael Aktor, Center for Religionsstudier, tlf. 6550 3318 eller 3696 9054. E-mail: aktor@filos.sdu.dk.

RELIGIO på nettet: www.hum.sdu.dk/center/filosofi/religion/fore/main.htm

Religionsvidenskabelig Forening, Aarhus Universitet. Program E2001

Religionsvidenskabelig Forening byder foråret velkommen...

... men da der stadig er et par måneder til bogen springer ud, håber vi at kunne lokke mange af jer til at tilbringe et par aftener i løbet af semestret indendørs i selskab med spændende forelæsere og ivrige studerende.

Dette semesters program spænder over så forskellige emner som tantra, krig på Balkan, hellenisme-forskning og kognition.

Med hjælp fra Marianne Q. Fibiger er det lykkedes os at få fat i David Gordon White fra University of California, der i martsforedraget vil behandle forholdet mellem bhakti- og trantra-traditionerne i Indiens religioner. Dernæst er vi meget glade for i vores aprilforedrag at kunne præsentere hjerneforskeren Kjeld Fredens, der vil sætte et par ting omkring kognition på plads for os – et emne, der får stor bevågenhed indenfor religionsvidenskaben i dag.

Med udgangspunktet i efterårets megen diskussion om begrebet "hellig krig" har vi bedt Carsten Riis om i februar at holde foredrag om krigen på Balkan og de historisk-religiøse baggrunde herfor.

I dette semester viderefører vi den i efteråret påbegyndte tradition om at afholde tiltrædelsesforelæsninger ved nyansættelse på Institut for Religionsvidenskab; det er os derfor en glæde at kunne byde Anders Klostergaard Petersen velkommen. Han kommer fra en stilling som adjunkt på Institut for Gammel og Ny Testamente, men skal fremover som nyansat lektor varetage undervisningen i kristendommens grundlæggelse. Han vil i majforedraget tale om hellenismebegrebet og dets historie.

En varm velkomst skal også lyde til Peter Stensgaard Paludan, der indtræder i Religionsvidenskabelig Forenings bestyrelse i stedet for Hans Jørgen Lundager Jensen, som vi ønsker held og lykke med sit forskningssemester.

Det eneste, der ikke spiller for os i dette program, er foredragsdatoerne. Vi beklager, men det har simpelthen været umuligt at fastholde den sædvanlige første tirsdag i måneden – vi håber ikke, at dette volder folk noget større besvær.

Spring ud i det og kom til foredrag i din foredragsforening.

Vel mødt – vi glæder os til at se dig!

**Lektor, dr.phil. ved Institut for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet
Carsten Riis: "De historiske forhold på Balkan som forudsætning for de
nuværende konflikter"**

Tirsdag den 12. februar 2002, kl. 19.30 i lokale 010 i bygning 441

Fire væbnede konflikter gjorde Balkan til et internationalt brændpunkt i 1990'erne: den korte i Slovenien i 1991 og den mere omfattende i Kroatien samme år fulgt af katastrofen i Bosnien-Hercegovina 1992-95 og endelig Kosovo i 1999 med Nato-bombardement og oprettelsen af et internationalt protektorat. For den omgivende verden meldte sig hurtigt spørgsmålet om, hvilken type konflikter der var tale om: borgerkrige, religionskrige, internationale krige, civilisationskonflikter, terroranslag ..., for heraf afhæng den internationale reaktion.

Svaret kræver en identifikation af konflikternes parter, og til den ende er inddragelse af de historiske forudsætninger i det flerkulturelle og -religiøse Osmanniske Rige, det tidlige 1800-tals nationalisme, fredsslutningerne efter Første Verdenskrig og Tito-Jugoslaviens nationalitetspolitik uomgængelig. Disse forudsætninger er afgørende for den betydning, sprog og religion tillægges som etniske og nationale markører på Balkan.

Så langt kan Balkankonflikterne sættes i et historisk perspektiv, men derfor er det jo ikke sikkert, at de også er fortidens konflikter, at de er de sidste rester af voldelige nationalstatsdannelse i en tid, hvor andre dele af Europa demonterer grænser og bliver kulturelle og religiøse blandingsamfund. Kan Balkan i 1990'erne med andre ord også være et tegn på et Europa, hvor kulturel fragmentering og kulturpluralisme vil udfordre sammenhængskraften?

Professor in the Department of Religious Studies at the University of California, Santa Barbara David Gordon White: "Bhakti versus Tantra: Where is the Indian Mainstream?"

Onsdag den 20. marts 2002, kl. 19.30 i lokale 010 i bygning 441:

"Using historical and ethnographic data, I take issue with the received notion that Krishna-type bhakti has been the mainstream paradigm for South Asian religions over the past 2000 years. I argue that the body of precept and practice that has been more normative for South Asia more closely resembles "Tantra" than "Bhakti"."

David Gordon White er lektor ved Department of Religious Studies på University of California, Santa Barbara. Han specialiserer sig i det sydlige Asiens religioner samt komparative indo-europæiske studier og er forfatter til bøger som *Myths of the Dog-Man* og *The Alchemical Body: Siddha Traditions in Medieval India*. I uge 12 besøger han Århus Universitet, og i den anledning har vi med hjælp fra Marianne Qvortrup Fibiger været så heldige at få fat i ham. Foredraget vil være på engelsk.

Hjerneforsker og udviklingschef ved hjerneskadecentret Vejlefjord Kjeld Fredens: "Kognitionsforskning"

Tirsdag den 23. april 2002, kl. 19.30 i lokale 010 i bygning 441:

At lære verden at kende. Om hvordan vi opfatter og erkender verden, og hvad specielt kognitionsforskningen kan fortælle os om det.

I de sidste par år har der inden for religionsvidenskaben været en stigende interesse for kognitionsforskningen og dens afdækning af, hvordan den menneskelige hjerne fungerer. Kognitionsforskningen åbner nye muligheder for religionsforskningens tilgang til religion og det religiøse menneske.

Da dette område stadig er forholdsvist nyt inden for vort fag, har Religionsvidenskabelig Forening bedt Kjeld Fredens om at holde foredrag over dette emne. Kjeld Fredens er ledelseskonsulent ved hjerneskadecentret Vejlefjord. Han er tillige vismand i Kompetencerådet, har været læge og hjerneforsker ved Århus Universitet, seminarirektor ved Skive Seminarium og redaktør af tidsskriftet *Kognition & Pædagogik*.

Lektor ved Institut for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet Anders Klostergård Petersen: "Kristendom og hellenisme - en skæbnesvanger konstruktion"

Tirsdag den 7. maj 2002, kl. 19.30 i lokale 010 i bygning 441:

Droysen er ikke ophavsmand til hellenisme-begrebet, men det var vigtige facetter i hans forståelse af hellenismen som den antikke verdens moderne tid og zenit, der kom til at præge den videre diskussion - ikke mindst inden for bibelforskningen. Modstillingen mellem hellenisme og jødedom spiller ikke nogen nævneværdig rolle hos ham. Den optræder kun i Hellenisme-afhandlingens besværgende afslutningscredo, men i kraft af denne placering og den vægt, Droysen tillægger den, blev den diskurssættende.

I foredraget undersøger jeg den social- og mentalitetshistoriske baggrund for hellenisme-diskussionen og forsøger at fravriste den den apologetiske ramme, som

studiet af antik jødedom og tidlig kristendom siden Droysen i vid udstrækning er blevet tolket indenfor.

Tanken er, at den 'klassiske hellenisme-debat' i lige så høj grad, som den er en diskussion af den rette historiske rekonstruktion af en bestemt tid og et bestemt rum, er en spejling af specifikke ideologiske interesser i den forskning, der frembragte den. Kun gennem den fortsatte afmontering af tidligere tolkningsfiltre kan der banes vej for en forståelse, som er en historisk mere adækvat konstruktion af den antikke verden. Derved bliver foredraget også en introduktion til den nyere hellenisme-debat.

Religionsvidenskabelig Forening

- er en uafhængig foredragsforening med tilknytning til Institut for Religionsvidenskab ved Aarhus Universitet. Hensigten med foreningen er kontinuerligt at skabe og udvikle et forum for diskussion og inspiration i relation til det religionsvidenskabelige fagområde i videste forstand.

Bestyrelsen: Trine Bang (24668899), Tilde Bruun (86163677), Morten Brænder Thomsen (86161005), Rasmus Underbjerg Pinnerup (89436339), Per Bilde (89422255), Peter Steensgaard Paludan (89422254).

Forslag til foredragsemner, foredragsholdere o.a. samt diverse spørgsmål kan altid rettes til en af ovenstående personer.

Har nogen (studerende eller ansatte ved Institut for Religionsvidenskab) lyst til at deltage i foreningens arbejde med planlægning og afvikling af foredrag m.v., er de meget velkomne til at henvende sig til en af bestyrelsens medlemmer. Der er også blevet mulighed for at kontakte os via vores hotmailadresse:

religionsvidenskabeligforening@hotmail.com

Møderne:

- er åbne for alle interesserede.

Entré pr. foredrag er kr. 25,-

Der kan købes semesterkort, der giver adgang til alle 4 foredrag i semestret, for kun kr. 60,-

Dette kort kan også bruges til foredragene i Teologisk Forening.

Møderne består traditionelt af et foredrag/oplæg fra foredragsholderen af ca. en times varighed. Derefter holdes en pause, i hvilken der kan købes øl og sodavand. Arrangementet fortsætter med spørgsmål og diskussion og afsluttes senest kl. 21.45. Herefter er der mulighed for at fortsætte samvær og diskussion i Studenterbaren.

Ret til ændringer forbeholdes.

Eventuelle ændringer meddeles ved opslag.

Tjek også foreningens hjemmeside: www.teo.au.dk -> Fakta -> Foreninger